

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychologii Ogólnej

BEATA GUTOWSKA-TĘCZA

*Teoria osobowości Richarda Meyera
jako twórcza kontynuacja dzieła Freuda*

R. Meyer's Theory of Personality as a Creative Continuation of Freud's Work

Teoria osobowości Richarda Meyera jest twórczą kontynuacją dzieła Freuda. Podkreśla się oryginalność Freudowskiej psychoanalitycznej koncepcji człowieka, chociaż wielu uważa, że jest ona twórczą wprawdzie, ale jednak syntezą poglądów filozoficznych oraz doświadczeń psychiatrycznych, zarówno cudzych, jak i własnych Freuda. Był on pod wpływem poglądów fizjologa Ernesta Brucke, który na podstawie idei Helmholtza zbudował koncepcję człowieka jako względnie zamkniętego układu dynamicznego, rządzonego prawami natury. Na przełomie XIX i XX wieku, w czasie triumfowania zasady zachowania energii, wszystko rozpatrywano w aspekcie energetycznym. Z drugiej strony zauważyć można wówczas renesans różnych postaci woluntaryzmu, wywodzących się od Arthura Schopenhauera i jego idei woli jako ontologicznej osnowy wszelkiego istnienia. Osnową psychoanalitycznej teorii osobowości skonstruowanej przez Freuda stała się właśnie koncepcja organizmu żywej jednostki jako systemu energetycznego oraz jako głębinowej siły, pędu rzeczywistości wstającego się w stającym się życiu człowieka, wypełniającego je treścią.

Według Freuda człowiek jako istota organiczna stanowi dynamiczny system energetyczny, który w wyniku ciągłych oddziaływań świata zewnętrznego znajduje się w stanie chwiejnej równowagi. Pierwotną i podstawową część tego systemu stanowi *id* – potencjał energetyczny, czerpiący energię z całokształtu procesów przemiany materii, opierającej się na przyjmowaniu pożywienia ze świata zewnętrznego. Przemiana materii i ogół pobudzeń prowadzą do powstania nadmiaru energii, a więc stanu napięcia szukającego ujścia. Rządzi tu

zasada przyjemności, zgodnie z którą rozładowanie napięcia dokonuje się przez czynności odruchowe, oparte na wrodzonych mechanizmach, albo poprzez złożone reakcje psychiczne w postaci wyobrażeń i halucynacji, które jednak nie redukują całkowicie napięcia energetycznego, gdyż potrzeby organizmu zmuszają jednostkę do działań prowadzących do kontaktu z obiektywnym światem. *Ego* – druga warstwa osobowości tworzy się właśnie w tym kontakcie z rzeczywistością, gdy nieokreślony stan doznań pierwotnych konkretyzuje się, powstają spostrzeżenia oraz zaczyna się różnicować zaspokajanie życzeń i to, co te życzenia zaspokaja. *Ego* jest zbudowane ze spostrzeżeń przedmiotów świata i samego siebie, z myślenia, które w płaszczyźnie świadomej planuje zaspokajanie pierwotnych pragnień – „jest jedynie nową (powstała w kontakcie z rzeczywistością) postacią *id*[...] z niego czerpie swą energię i jego celom służy” (Freud 1994, s. 11). Trzecią warstwę osobowości, umożliwiającą współżycie z ludźmi, a poprzez to istnienie samej jednostki, tworzy *superego*. System utrwalonych nakazów i zakazów wydawanych przez społeczność staje się sumieniem, które ocenia. Równoległe z sumieniem tworzy się ideał własnego „ja”. Procesy zachodzące w człowieku w kolejnych stadiach rozwoju: oralnym, analnym, fallicznym oraz genitalnym – jako *id* mają charakter biopsychiczny, jako *ego* – psychiczny, a jako *superego* – psychospołeczny. Jednak Freud nie odnosił ich do rzeczywistej, anatomicznej struktury organizmu, do struktury jego układu nerwowego. Procesy te zawieszono są w próżni spekulatywnego modelu (Freud 1994, s. 12).

Freud wierzył, że prawa naukowe pozwolą zrozumieć funkcjonowanie psychiki i że istnieje związek pomiędzy procesami biologicznymi i psychologicznymi, czyli inaczej formułując, że człowiek jest jednością psychofizjologiczną. Kernberg w swojej pracy *Object-relations theory and clinical psychoanalysis* z tej wiary Freuda uczynił wiedzę. Psychoanalityczna teoria związków z obiektem zajmuje się internalizacją wczesnodziecięcych doświadczeń, powstawaniem struktur psychicznych przechowujących te doświadczenia i ich wpływem na prawidłowy i patologiczny rozwój *id*, *ego* i *superego*, składających się na osobowość człowieka. Teoria reprezentowana przez Kernberga zajmuje się przede wszystkim powstawaniem dwubiegunowych reprezentacji, tzn. obrazów „ja” i obrazów obiektu jako refleksji pierwotnego związku pomiędzy dzieckiem i matką, i dalszym ich przekształcaniem w złożone relacje interpersonalne. Według Kernberga takie spojrzenie na teorię relacji z obiektem pozwala na integrację obserwacji klinicznych i koncepcji teoretycznych pochodzących z różnych szkół psychoanalitycznych (Namysłowska 1983, s. 434–443).

Francuski psychiatra i psychoterapeuta, etnolog i socjolog, przewodniczący Międzynarodowego Towarzystwa Somatoterapii oraz członek Polskiej Akademii Medycyny – Richard Meyer jest twórcą koncepcji somatoterapii (psychoterapii ciała) i somatoanalizy (psychoanalizy ciała), które powstały na bazie metod sprawdzonych w medycynie, psychoterapii i psychoanalizie. Meyer włączył do psychoterapii percepcję zmysłową, dziecięcy typ przeżywania emo-

cjonalnego, wymiar uczuć dojrzałych, a także sferę relacji społecznych w zakresie adaptacyjnym (konformistycznym) oraz aktywnym. Wymienionymi wymiarami zajmują się różne kierunki psychoterapii, traktując je wybiórczo. Meyer podjął próbę połączenia ich w jeden system oddziaływań psychologicznych, wychodząc od podstawowego wymiaru wspólnego każdemu człowiekowi, tzn. od ciała. Jednocześnie zajął się wymiarem z reguły pomijanym przez psychoterapeutów – sferą twórczą i duchową, które są między innymi przedmiotem zainteresowania Rogersa i Masłowa – przedstawicieli psychologii humanistycznej (Meyer 1996). Sesje socjosomatoanalityczne prowadzone przez Meyera są dla niego laboratorium dociekań naukowych. Na ich bazie powstała oryginalna teoria osobowości – somatologia, która bierze pod uwagę całościowość i złożoność – psychiczną, fizyczną i społeczną – każdego pacjenta (Meyer 1996, s. 17).

Kompleksowość człowieka rozpatruje Meyer w trzech wymiarach życiowych – społecznym, zapewniającym poczucie bezpieczeństwa, uczuciowym, dotyczącym życia w parze i jednostkowym, tworzącym jego osobowość. Te trzy sposoby bycia (*les modes d'être*) – społeczny, uczuciowy i twórczy wynikają z konieczności istnienia (*les exigences d'existence*): bezpieczeństwa, miłości i szczęścia. Sposoby ich realizacji to kolejno heteronomia, kompromis oraz autonomia. Wszystko to kształtuje jedność, jaką jest jednostka ludzka (*l'humain*). Szczęście jest według Meyera kwintesencją twórczości (także twórczości samego siebie) – jest tym dla życia, czym piękno dla przedmiotu: *Le bonheur est à la vie ce que la beauté est à l'objet* (Meyer 1994, s. 9).

Meyer na przykładzie rozwoju dziecka pokazuje, jak trzy wymiary życia: uczuciowy, społeczny i twórczy wpisują się w strukturę istnienia. Uważa, że okres karmienia niemowlęcia piersią to czas uczuciowy (faza oralna według Freuda), pierwsze wycieczki do parku dziecka to czas społeczny (faza analna według Freuda), natomiast bajki czytane dziecku to jego czas twórczy (faza genitalna według Freuda) (Meyer 1994, s. 48; Meyer 1999, s. 92–100). Meyer precyzuje także, że uczucie to otwarcie się na zdarzenie, emocja to opór w stosunku do zdarzenia, twórczość natomiast jest otwarciem, ale dodatkowo otwarciem się jednostki odizolowanej (samej).

Trzy typowe formy somatoanalizy Meyera to socjosomatoanaliza (forma grupowa), psychosomatoanaliza (w parze z terapeutą) oraz ekosomatoanaliza (praca autoterapeutyczna pacjenta). Ekosomatoanaliza stwarza według niego możliwość nawiązania kontaktu z własną sferą twórczą.

Uwzględnienie ciała w terapii wprowadziło nowe podejście analityczne – podejście pośrednie, interakcyjne. Interakcyjność w pracy z ciałem jest tym, czym jest interpretacja w pracy werbalnej. Treść ich jest różna, lecz znaczenie analogiczne. Kiedy somatoanalityk w pracy emocjonalnej kładzie rękę na klatce piersiowej pacjenta, nie usiłuje przez ten gest niczego narzucać [...] lecz jedynie analizuje zmiany pojawiające się w oddychaniu pacjenta. Mówią one terapeutę o przeżyciach emocjonalnych. Kiedy oddychanie ulega zablokowaniu, jest to sygnał, że rodzące się fale emocji są tłumione, głównie przez refleksje mentalne (Meyer 1996, s. 94).

Freud rozpoczął terapię pacjenta, proponując mu, aby pozwolił sobie na swobodny przepływ myśli, Meyer proponuje mu podobnie – aby pozwolił sobie na wszystko, co dzieje się w jego ciele (Meyer 1994, s. 182). Chodzi mu o wszystkie informacje z ciała oraz o to, by stały się one świadome. Przyjmuje, że nieświadome emocje istnieją w trzewiach. Oddychanie według niego jest autonomiczną funkcją, która prowokuje wrażenia w ciele nie tylko ilościowe, lecz także jakościowe: przyjemności, lęku. Przez swój rytm oraz nasilenie oddychania przystosowuje się do zapotrzebowania w tlen dla pracy mięśni, ale także dla pracy emocjonalnej. Emocje zwiększają rytm i powiększają nasilenie oddychania. Zakaz emocji zwalnia lub zatrzymuje oddychanie. Gdy oddychanie zatrzymuje się lub zmienia rytm, dzieje się coś ważnego na poziomie psychicznym. Meyer przyjmuje, że efektem analitycznym jest moment pierwotny (*le moment primaire*), gdzie wrażenie, ekspresja oraz zrozumienie współlistnieją, zgadzają się oraz łączą w terażniejszości, w sytuacji. Swobodna wrażliwość jest więc przygotowaniem do momentu pierwotnego, opisywanego jako moment kataraktyczny przez Freuda, relaksacji przez Ferenczi czy *primal* przez Janova. Meyer twierdzi, że *katharsis* nie definiuje się przez intensywność, jak wierzono naiwnie, ale przez jedność psychosocjosomatologiczną, która realizuje się w momencie pierwotnym. W momencie tym porzuca się osobowość dobrze przystosowaną, dobrze kontrolowaną, dobrze ocenianą przez innych, porzuca się po to, aby flirtować z tym, który cierpi z powodu tej adaptacji, który doświadcza ciała, tożsamości, czasu i przestrzeni. Jest to czas twórczy, aktem twórczym jest moment pierwotny (Meyer 1994, s. 195–217). To, co uniemożliwia osiągnięcie tego momentu obecności harmonijnej, to kontrola powodująca rozłam między psychiką a ciałem oraz blokada powodująca rozłam między naturalnością a uwagą. Meyer opisuje konflikt między ekspresją a jej wstrzymywaniem na poziomie fizjologicznym, emocjonalnym, psychicznym oraz relacyjnym. Na poziomie fizjologicznym skurcz trawienny jest rezultatem naturalnego ruchu i przypadkowej przeszkody, na poziomie emocjonalnym emocja dodaje tylko jakości (radość, strach, lęk, cierpienie) do perystaltyki, gdyż emocja jest ruchem muskulatury gładkiej. Jej wstrzymanie jest lękiem przed lękiem, lękiem przed emocją, który powoduje blokadę tego ruchu, aż do spowodowania bolesnego skurczu. Na poziomie psychicznym emocja ta może przyjąć precyzyjny sens. Na poziomie relacyjnym w końcu korespondować może z oporem do pokazania swego strachu. Rozwiązanie konfliktu między ekspresją a jej wstrzymywaniem możliwe jest według Meyera tylko w sytuacji relacyjnej i emocjonalnej. Transakcja prowokuje emocję i musi wyrazić się w działaniu, funkcjonując jako komunikowanie się, aby umożliwić nową transakcję. Kategorie psychopatologiczne definiuje Meyer jako przeszkody usytuowane w różnym czasie tej interakcji. I tak schizoidia to niemożność emocjonalnego reagowania, nerwica to niemożność wyrażania emocji, psychopatia to problemy charakterologiczne, to trudność pojawienia się emocji i działania adekwatnego do sytuacji (Meyer 1994, s. 236).

Meyer widzi w swojej praktyce i teorii „ciało, które jest nie tylko anatomiofizjologiczne, (więc mechaniczne) ale też zaopatrzone w sens – w sens nie dorzucony, ustanowiony (jak to widzą przeważnie psychologowie i psychoanalitycy, przedstawiciele nauk humanistycznych, moralisci, metafizycy), lecz sens egzystujący w ciele samym. Przylepiony jest do skóry i penetruje mięsz. Wartościuje on życie cielesne jako przyjemność i nieprzyjemność, chorobę i zdrowie, niedostatek i dobrobyt. Ten sens wynika z historii ciała i jest relacyjny” (Meyer 1994, s. 289).

Treścią teoretycznej koncepcji Meyera jest człowiek w wymiarze morfologicznym, dialektycznym, topograficznym i genetycznym: „człowiek w wymiarze jeden, trzy, sześć, dwa” (Meyer 1996, s. 128). Wymiar morfologiczny to według Meyera człowiek jako „jeden”. Nazwa „indywiduum” określa dokładnie jednostkową rzeczywistość człowieka. Wszystkie rozbieżne funkcje, takie jak wrażenia, ekspresja emocjonalna i refleksja, harmonizują się w procesie *katharsis* opisywanym przez Breuera i Freuda. Doświadczenie tego stanu jedności daje człowiekowi świadomość istnienia mimo zmian, jakie następują w kolejnych etapach jego rozwoju. Meyer uważa, że na świadomość „jedności istnienia” składa się zarówno „stabilność strukturalna”, morfologiczno-genetyczna, jak i procesy dynamiki rozwoju. Rozważając człowieka w wymiarze „dwa”, Meyer powołuje się na Freuda, który wysunął doktrynę „par przeciwstawnych popędów” (życia i śmierci). Wychodzi z założenia, że autorem owej dialektyki jest sam człowiek. Istnieją bowiem kobieta i mężczyzna, *psyche* i *soma*, wewnętrzny i zewnętrzny. Stąd też istnienie w płaszczyźnie dialektycznej jest dla człowieka podstawowe i nieuniknione. Wymiar topograficzny dotyczy człowieka w wymiarze „trzy”. Meyer rozróżnia trzy podstawowe wymiary życia ludzkiego: dynamikę aktywności społecznej, matrycę uczuciową oraz pełnię twórczą, które zawierają według niego ogromny potencjał możliwości działania. Człowiek w wymiarze „sześć” to w rozumieniu Meyera wymiar genetyczny. Podczas gdy trzy pierwsze wymiary, jako przestrzenne, są synchroniczne, czwarty, wprowadzający pojęcie czasu, jest diachroniczny. Od momentu poczęcia aż do śmierci człowiek rozwija się, przeżywa okresy względnej stabilności strukturalnej i stawia czoło „katastrofom” w przełomowych momentach kolejnych etapów rozwoju. Meyer w odróżnieniu od Freuda wymienia sześć etapów rozwoju człowieka od jego poczęcia aż do śmierci. Są to: pełnia pierwotna, sfera emocjonalnej symbiozy, dynamika socjalizacji, dynamika aktywności społecznej, sfera dojrzałej uczuciowości oraz pełnia twórcza. Pierwsze trzy etapy mają swoje zwierciadlane odbicie w trzech kolejnych, a osią jest moment przejścia z dzieciństwa do wieku dorosłego. Przejście do kolejnego etapu jest niezbędne do prawidłowego rozwoju jednostki. Od chwili poczęcia płód rozwija się samotnie, w sferze pierwotnej. Przechodzi z niej do etapu dualnego, w sferę uczuciowości symbiotycznej, silnie wiążąc się z matką, by następnie znaleźć swoje miejsce w trzypersonowej lub większej grupie, w stadium przystosowania społecznego. Jego udział w życiu społeczności jest jeszcze bierny.

Jako młoda osoba jednostka wkracza w dynamikę aktywności społecznej, jej pozycja nabiera cech społecznej odpowiedzialności. Przygotowuje się do wejścia w kolejną fazę – do sfery dojrzałości uczuciowej z partnerem, skąd stopniowo oddala się w sferę odosobnienia twórczego (Meyer 1996, s. 131). Przejście do kolejnego etapu rodzi konflikt, na który odpowiedzią jest – według Meyera – regresja, zahamowanie lub agresja. W trudniejszych przypadkach mogą pojawić się zaburzenia objawiające się pod postacią szoku lub stresu. Te dwa procesy biofizjologiczne są także podłożem chorób organicznych i zaburzeń psychopatologicznych, które różnią się od siebie w zależności od etapu rozwoju, na którym się pojawiają (Meyer 1996, s. 132). Według Meyera jego teoria odzwierciedla sedno istoty ludzkiej i wskazuje na przebieg jej dynamicznego rozwoju, a opisane wymiary życia są jednocześnie konieczne i wystarczające dla jego zrozumienia.

W teorii osobowości Meyera, będącej w swej istocie twórczą kontynuacją dzieła Freuda, dopatrzeć się można zjawiska bisocjacji. Proces twórczy Meyera (w myśl terminologii Koestlera) polegał na połączeniu odległych macierzy, wiedzy Freuda z wiedzą psychiatryczną oraz terapeutyczną Meyera. W wyniku tego połączenia możliwe do pomyślenia okazało się odkrywcze stwierdzenie francuskiego psychiatry, że somatoanaliza jest dla ciała tym, czym psychoanaliza dla psyche. Stwierdzenie to dało początek wielu hipotezom, które Meyer zawarł w swojej teorii osobowości. Teoria jego, podobnie jak psychoanaliza Freuda, posiada heurystyczny wpływ, stymuluje do wciąż nowych przemyśleń oraz badań.

BIBLIOGRAFIA

- Freud Z. (1994). *Psychopatologia życia codziennego. Marzenia senne*. Warszawa: PWN.
- Kernberg O. (1976). *Object relations theory and clinical psychoanalysis*. New York: Jason Aronson Inc.
- Meyer R. (1994). *A chaque jour souffit son bonheur*. Strasbourg: Editions Somatotherapies.
- Meyer R. (1996). *Somatoterapia. Ciało w psychoterapii*. Warszawa: Eneteia.
- Meyer R. (1999). *Les nouvelles professions psy*. Strasbourg: Editions Somatotherapies.
- Namysłowska I. (1983). *Psychoanalityczna teoria związków z obiektem*. *Psychiatria Polska*, t. XVII, nr 5-6

SUMMARY

Somatology integrates Freud's psychoanalysis with Meyer's psychiatric and therapeutic knowledge. According to the French somatoanalyst, somatoanalysis is for the body what psychoanalysis is for the psyche. He based on this assumption all his original theory of personality, i.e. somatology, which considers the total complex aspects of the psychological, physical and social life of each patient.